

บทวิจารณ์.....บาติก

“ศิลปะบนพื้นผ้า”

สุกัญญา มุกตามนต์¹

อาภรณ์ในการแต่งกายของบุคคลในชุมชน และสังคมที่มีความแตกต่างกันทางวัฒนธรรมนั้น ย่อมมีลักษณะรูปแบบที่มีความหลากหลายตาม ค่านิยม ความพึงพอใจ ความชอบ ของบุคคล รวมไปถึงอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมและถิ่นฐานที่ตั้ง และในความหลากหลายเหล่านั้น ได้ซ่อนคุณค่าที่ สัมผัสได้ถึงความงามที่แตกต่างกัน นั่นคือความ งามที่ซ่อนเร้นภายในเนื้อผ้าที่ได้ถูกสร้างสรรค์ขึ้นมา จากความคิด วิเคราะห์ ผนวกกับการออกแบบอย่าง มีศิลปะทำให้เนื้อผ้าที่ใช้ในการผลิตอาภรณ์ต่างๆ มี ลวดลายและสีสันทันต่างกันตามแบบของช่างทอผ้า ที่ได้ใช้ความเป็นศิลปินทางความคิดผลิตแพรรณ ต่างๆ ออกมา แต่นั่นก็เป็นเพียงบางส่วนในการ มองเห็นความงามของอาภรณ์ซึ่งเราได้สัมผัสกันใน รูปแบบต่างๆ หากนึกถึงความสวยงามลึกซึ้งของ การสร้างงานศิลปะในอาภรณ์ ทำให้ผู้เขียนนึกถึงผ้า ชนิดหนึ่งที่มีความมหัศจรรย์ซ่อนอยู่ ซึ่งหากใครได้ สัมผัสแล้วจะต้องหลงมนต์เสน่ห์กันจนถอนตัวไม่ ขึ้นกันไปหลายคน ผ้าชนิดนั้นก็คือ “ผ้าบาติก” นั่นเอง

ผ้าบาติก หรือ ‘**ผ้าปาเต๊ะ**’ เป็นคำที่กลุ่มชน ทัวไปโดยเฉพาะในภาคใต้รู้จักกันดี ซึ่งก็หมายถึงผ้า ชนิดหนึ่งที่มีลวดลายและสีสันทันสวยงามตาม จินตนาการของผู้ออกแบบในลักษณะต่างๆ ซึ่งมอง เห็นกันจนชินตา ไม่ว่าจะเป็นเครื่องแต่งกายของ

บุรุษ สตรี การผลิตผ้าเช็ดหน้า ผ้าคลุมศีรษะของ สตรีชาวมุสลิม หรือเครื่องมือเครื่องใช้บางอย่างก็นำ ผ้าบาติกมาผนวกเข้ากับความเป็นงานศิลปะ ตกแต่ง ให้เกิดความสวยงามอย่างน่าอัศจรรย์ บ่งบอกถึง ความเป็นแก่นลึกในจินตนาการของผู้จัดทำ ซึ่งแม้ กระทั่งหน่วยงานทั้งของรัฐและเอกชนก็ยังได้นำเอา ความสวยงามของผ้าบาติกมาออกแบบเป็นเครื่อง แต่งกายประจำหน่วยงานไปเลยก็มี นี่อาจเป็นหนึ่ง ในความมหัศจรรย์ที่ซ่อนอยู่ในความงามของผ้าบา ติกที่เรามองเห็นในความเป็นเนื้อแท้ของผ้าบาติกก็ ว่าได้ ผู้เขียนเองก็เป็นหนึ่งในหลายๆ คน ที่หลง มนต์เสน่ห์ของผ้าบาติกอย่างถอนตัวไม่ขึ้น อาจ เพราะเป็นกลุ่มชนที่นับถือศาสนาอิสลามและดำรง ชีวิตอยู่ในเขตพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่เนื่ ก็ไม่ได้เป็นเหตุผลทั้งหมดที่ทำให้ผู้เขียนประทับใจ ในมนต์เสน่ห์ของผ้าบาติก

คำว่า บาติก (Batik) หรือปาเต๊ะ เดิมเป็น คำในภาษาชวาซึ่งใช้เรียกผ้าที่มีลวดลายเป็นจุด คำว่า “ติก” หมายถึง เล็กน้อย หรือจุดเล็กๆ ซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า “ตริติก” หรือ “ตาริ ติก” ดังนั้น คำว่า “บาติก” จึงมีความหมายว่าเป็น ผ้าที่มีลวดลายเป็นจุดๆ ต่างๆ ซึ่งกรรมวิธีในการทำ ผ้าบาติกนั้น อาจกล่าวได้คร่าวๆ ว่า เป็นการนำผ้า มาประดิษฐ์ โดยใช้เทียนปิดส่วนที่ไม่ต้องการให้ติดสี

¹ นักวิชาการอุดมศึกษา คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

และใช้วิธีการแต้ม ระบาย หรือย้อมในส่วนที่ต้องการให้ติดสี มีทั้งพิมพ์เทียน แต้มสี ระบายสี ย้อมสี ดังนั้น ผ้าบาติกจึงเป็นได้ทั้งงานหัตถอุตสาหกรรม และงานทางศิลปะประยุกต์รวมอยู่ในตัวเดียวกัน การลงสี ย้อมสี ในบางครั้ง อาจทำให้สีซึมเข้าไปในเนื้อผ้าอีกสีหนึ่งหรืออาจซึมเข้าไปตามรอยแตกของเส้นเทียน จึงทำให้ผ้าบาติกมีลักษณะแปลกแยกต่างหาก แม้ว่าจะใช้แม่พิมพ์อันเดียวกันก็ตาม นั่นหมายถึงว่าผ้าบาติกแต่ละผืนนั้นมีความสวยงามแตกต่างกัน นี่ก็ถือเป็นอีกหนึ่งในความมหัศจรรย์ของผ้าบาติก ซึ่งอาจจะถือได้ว่าผ้าบาติกแต่ละผืนจะเป็นหนึ่งเดียวในโลก เพราะไม่เคยมีศิลปินท่านใดที่สามารถเขียนผ้าบาติกได้เหมือนผืนแรก

แหล่งกำเนิดของผ้าบาติกมาจากไหนนั้นยังไม่สามารถสรุปได้แน่นอน นักวิชาการชาวยุโรปหลายคนเชื่อว่าผ้าบาติกเกิดขึ้นในอินเดียก่อน แล้วจึงแพร่หลายเข้าไปในอินโดนีเซีย แต่อีกหลายคนก็เชื่อว่ามาจากอียิปต์หรือเปอร์เซียซึ่งเป็นของดั้งเดิมของอินโดนีเซียเนื่องจากศัพท์เฉพาะที่ใช้เรียกวิธีการและขั้นตอนในการทำผ้าบาติก เป็นศัพท์ในภาษาอินโดนีเซีย

ผ้าบาติกนิยมใช้กันมากในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ อินโดนีเซีย มาเลเซีย บรูไนดารุสซาลาม หมู่เกาะทางภาคใต้ของฟิลิปปินส์ และภาคใต้ของประเทศไทยเรา โดยเฉพาะใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้มีการจัดทำผ้าบาติกเป็นสินค้าพื้นบ้านและเข้าร่วมโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ “OTOP” สร้างรายได้ให้แก่ชุมชนเป็นจำนวนมาก

ในการผลิตผ้าบาติกนั้นก็ไม่ยุ่งยากมากมาย เพียงแต่ต้องเตรียมเครื่องมือและวัสดุอุปกรณ์ให้พร้อมก่อนลงมือทำ เพราะถ้าขาดวัสดุอุปกรณ์ในขั้นตอนใด อาจจะทำให้งานที่ได้ดำเนินไปแล้วต้องเสียหายเป็นการสูญเสียโดยเปล่าประโยชน์ ซึ่งเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำผ้าบาติก ประกอบด้วย

1. **จันตัง (Canting หรือ Tjanting)** เป็นเครื่องมือสำหรับใช้เขียนเทียนลงบนผ้า

2. **กัมพองัน (Complongan)** มีรูปทรงคล้ายกับหวี ใช้ทำลวดลายที่มีลักษณะเป็นจุดด้วยการจุ่มเทียน และกดรอยพิมพ์เทียนลงบนผ้า เมื่อนำไปย้อมลวดลาย ส่วนนี้จะปรากฏเป็นจุดเล็กๆ

3. **ปากกาทองเหลือง** เป็นปากกาที่ใช้สำหรับเขียนเทียนที่ต้องการเส้นเทียนขนาดใหญ่ และงานที่ไม่ต้องการความประณีตมากนัก

4. **แม่พิมพ์ ภาษาอินโดนีเซีย เรียกว่า จีบ (Cap) หรือจันตังจีบ (Canting cap)** แม่พิมพ์บาติกจะทำด้วยโลหะประเภท ทองแดง ทองเหลือง สังกะสี หรือกระป๋องนม

5. **แปรง พู่กัน** แปรงและพู่กันที่ใช้ในงานบาติกสำหรับปิดเทียนและใช้ระบายสี

6. **กรอบไม้ (Frame)** ใช้สำหรับจิ้งหรือยึดผ้าให้ตึง

ส่วนวิธีทำผ้าบาติกก็ไม่มีอะไรยุ่งยาก สามารถทำได้ตามขั้นตอน ดังนี้

1. นำผ้าที่จะเขียนมาตึงให้ตึงโดยใช้กรอบไม้แล้วติดเบ็ก

2. ร่างลวดลายลงบนผ้าด้วยดินสออย่างง่าย ๆ

3. ใช้พู่กันหรือปากกาทองเหลือง จุ่มลงในน้ำเทียนที่ต้ม จากนั้นนำมาเขียนตามลวดลายที่ร่างไว้

4. นำผ้าที่เขียนด้วยเทียน ไปจุ่มน้ำเย็น เพื่อเพิ่มความชุ่มชื้นให้กับผ้า

5. ใช้พู่กันจุ่มสีแล้วระบายรูปภาพในช่องที่ไม่มีน้ำเทียนตามใจชอบ จากนั้นจึงนำผ้าไปตากแดดให้แห้งแล้วนำผ้าที่เขียนเสร็จไปซักด้วยน้ำเย็นเพื่อให้น้ำเทียนหลุด

แค่นี้ก็ได้ผ้าบาติกอย่างง่ายให้ได้ชื่นชมความงามกันแล้ว ซึ่งไม่มีอะไรยุ่งยากมากมายแต่สามารถผลิตผลงานที่สวยงามและมีคุณค่าได้เป็น

อย่างดี ในปัจจุบันนั้นผ้าบาติกเป็นสินค้าตัวหนึ่งที่นิยมกันมากในท้องตลาด โดยเฉพาะตลาดต่างประเทศ กลุ่มประเทศประชาคมยุโรป ออสเตรเลีย และญี่ปุ่น มีการนำเข้าผ้าบาติกจากไทยไปจำหน่ายในรูปของผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป เช่น เครื่องตกแต่งบ้าน ภาพบาติกประดับผนัง ผ้าพันคอ ผ้าคลุมผม เน็คไท ผ้าปูโต๊ะ และเสื้อผ้าสำเร็จรูป ฯลฯ ทำให้มีการผลิตกันอย่างกว้างขวาง เช่น จังหวัดเชียงใหม่ มีโรงงานผ้าบาติกขนาดเล็ก และขนาดใหญ่ถึง 20 ราย รวมถึงในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ภูเก็ต กรุงเทพมหานคร ฯลฯ

การพัฒนารูปแบบและการเผยแพร่การผลิตผ้าบาติกให้เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปนั้น คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ภายใต้การบริหารงานของผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเชษฐ เปี้ยร์กลิ่น คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์ ได้บรรจุรายวิชาบาติกไว้เป็นวิชา

บังคับเลือก ให้กับนักศึกษาชั้นปีที่ 3 สาขาวิชาศิลปะประยุกต์ และเป็นวิชาเลือกเสรีให้กับนักศึกษาที่มีความสนใจ โดยให้นักศึกษาได้เรียนรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ สามารถสร้างสรรค์ผลงานศิลปะในรูปแบบของผ้าบาติกได้อย่างมีคุณค่า มีความเป็นอิสระในการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ ให้ออกมาเป็นผ้าบาติกที่สวยงาม ซึ่งจากผลงานของนักศึกษานั้น ผู้เขียนได้มีโอกาสพูดคุยกับนักศึกษาที่เรียนในรายวิชานี้ ทำให้ทราบถึงแนวคิดในการผลิตผลงานสร้างสรรค์ที่เป็นศิลปะบนผืนผ้าที่มีทั้งความงามและจินตนาการของผู้สร้างสรรค์ ที่แสดงให้เห็นถึงการมีเอกลักษณ์ทางศิลปกรรมของท้องถิ่น ได้อย่างลงตัว ความงดงามจากลวดลายของผ้าบาติกแต่ละผืนล้วนเกิดขึ้นจากแนวคิดเบื้องหลังของผู้สร้างสรรค์ผลงานแล้วจึงบรรจงถ่ายทอดจินตนาการออกมาเป็นลวดลายมหัศจรรย์.....บนผืนผ้าบาติก

แนวคิดในการผลิตผลงานสร้างสรรค์ : “แนวความคิดของงานชิ้นนี้ ได้มาจากการมองเห็นถึงสัจธรรมของการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ของมนุษย์ ที่เวียนว่ายตายเกิดกันบนโลกใบนี้ ที่หลุดพ้นออกไปก็จะเป็นดวงวิญญาณที่ค้นพบทางแห่งแสงสว่างของตนเอง ที่ยังคงอยู่ก็เป็นผู้ที่จะต้องดิ้นรนต่อสู้กันต่อไปบนโลกใบงามแห่งนี้”

สุรัชย์ มุกตามนต์
 นักศึกษาชั้นปีที่ 3 สาขาวิชาศิลปะประยุกต์
 คณะศิลปกรรมศาสตร์
 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

แนวคิดในการผลิตผลงานสร้างสรรค์ : “แนวความคิดของงานชิ้นนี้ ได้มาจากการมองเห็นทรพยากรใกล้ตัว ก็คือ ภาพในบัตรเติมเงิน แล้วจึงนำมาสร้างสรรค์เป็นงานศิลปะที่สื่อถึงการใช้ชีวิตอย่างเป็นธรรมชาติของนก ซึ่งเป็นสัตว์ใกล้ตัวมนุษย์มองเห็นถึงความเป็นอิสระ ที่มีความสมบูรณ์พร้อมซึ่งสังเกตได้จากการให้สีที่เป็นธรรมชาติอย่างแท้จริง”

ยุคล ผิดชอบ

นักศึกษาชั้นปีที่ 3 สาขาวิชาศิลปะประยุกต์
คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

แนวคิดในการผลิตผลงานสร้างสรรค์ : “แนวความคิดของงานชิ้นนี้ คือ ความรัก ความอิสระที่มนุษย์ทุกคนสามารถพบเห็นได้ในโลกนี้ ข้าพเจ้าได้จินตนาการปลาเป็นตัวแทนของมนุษย์ทุกคน ปลาสองตัวแทนการถ่ายทอดความรักที่ทุกคนสามารถมอบให้แก่กันและกันได้ ทั้งฟ้า ทะเล และสายน้ำ เป็นตัวแทนของความรักที่เราสามารถไหลล้นไปได้ตามจินตนาการของเราเอง”

ธิดารัตน์ นาคบุตร

นักศึกษาชั้นปีที่ 3 สาขาวิชาศิลปะประยุกต์
คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ผลงานสร้างสรรค์ ผ้าบาติก โดยนักศึกษาคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ทั้งหมดนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งในความมหัศจรรย์ของผ้าบาติก “ศิลปะบนผืนผ้า” ที่สามารถสื่อสารให้เห็นได้ถึงความคิดสร้างสรรค์ ผลงานในลักษณะต่างๆ ให้ประจักษ์แก่สายตาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ยังมีความมหัศจรรย์อีกหลายอย่างที่

แอบแฝงอยู่ใกล้ๆ ตัวเรา เพียงแต่เราจะมองเห็นความเป็นเนื้อแท้ที่มีคุณค่าในสิ่งแวดล้อมรอบข้างได้ ช้าเร็วหรือลึกซึ้งแค่ไหนนั้น ก็อยู่ที่การค้นพบสิ่งเหล่านั้นได้ด้วยตัวเอง.....

อ้างอิง

1. <http://rbu.qru.ac.th>
2. <http://www.hunsa.com/variety/new98.shtml>
3. <http://www.manager.co.th>

